

N. László Endre

A magyarok bejövelele és a Fesztyek*

„Egyetlen nép, egyetlen nemzet sem bízhat a jövőjében, ha nem ismeri, nem becsüli meg a múltját, történelmét, annak nagy alakjait. S ehhez nem elegendő a történettudomány a maga élve boncoló, hideg-rideg tárgyilagosságával, úgynevezett „kristálytisza” logikájával. Ehhez alkotó néplélek, egyfajta nemzeti lélek is kell, mely a legkedvesebb, legcsodáltabb hőseinek alakját legendává magasztosítja, meséivel övezil

A kendereskei magaslatokon (Ujváry Ignác rajza)

Ha a történettudomány ezeket a hőseket megfosztja nimbuszuktól, a legnagyobb bűnt követi el népével szemben, mert éppen a nemzeti ideál az a csodaszer, mely erőt ad a legnagyobb nemzeti katasztrófák, a legnagyobb megpróbáltatások túlélésére, a harc újakezdésére, a letiport, szabadságtól megfosztott népek feltámadására.

A népi és nemzeti hősök legendává magasztosult alakjai szentek és sérthetetlenek! Szentségtörést követ

el az a történettudomány az egész nemzet ellen, mely ezeket megfosztja dicsfényüktől, s ő maga - tudatosan vagy öntudatlanul - a kozmopolitizmus legaljasabb zsoldosává züllik, eszközévé válik! Ennél nagyobb bűnt a magyar nemzettel szemben is csak a pokolbéli ördög követhetne el, ha lenne egyáltalán...”

Pista bácsival, Feszty Árpád unokaöccsével a hetvenes évek elején ismerkedtem meg személyesen. Az ógyallai (Hurbanovo) családi kúria „kegyből” meg hagyott részének egyik hűs szobájában ültünk, ahol emlék volt minden szőnyeg, minden bútordarab, s ahol a falak alig látszódtak ki a festmények alól. Ez nem is csoda, hiszen a család több festőművész is adott a hazának.

Nagy pohár házi készítésű bodzavirágszörppel csillapítjuk a szomjunkt, hiszen a falon túl „tombol” a júliusi kánikula.

- Tudod-e, Bandikám, kinek a kedvenc helyén ülsz most? - kérdezi Pista bácsi.

- Nem én!... De szívesen megtudnám.

- A költőfejedelem, Jókai Mór szokott ott ülni, amikor látogatóba jött vőjéhez, az én nagybátyámhoz. Ott, azon a helyen pattant ki Jókai agyából a Körkép megfestésének tervét! Árpád ugyanis ott mondta el apósának, hogy már akkor, amikor Párizsban járt és ott látta a Napoleon csatáját megörökítő körképet, elhatározta, hogy a vízözön bibliai történetét festi így meg.

- Szép, nagyon szép terv - bólogatott Jókai.

- Ezt csak a szád mondja, de látom, hogy nem vagy a tervemtől elragadtatva...

- Tetszeni éppen tetszik, de volna, ami még jobban tetszene... A vízözönt fessék meg maguknak a zsidók! Van elég tehetséges festőjük, no meg pénzük is hozzá. Te magyar vagy, s ha már ilyen nagy álmaid vannak, azok is legyenek magyarok!

- Ebben van valami igazság! - csapott az asztalra Feszty Árpád. - Valóban egy magyar tárgyú körkép lenne az igaz!... De mi?

Jókai elmosolyodott:

- Hát például a magyarok bejövelele! Ez lenne a te nagy álmaidhoz méltó feladat. Ezt még nem festette meg senki! Ráadásul közeleg a millenniumi ünnepek éve...

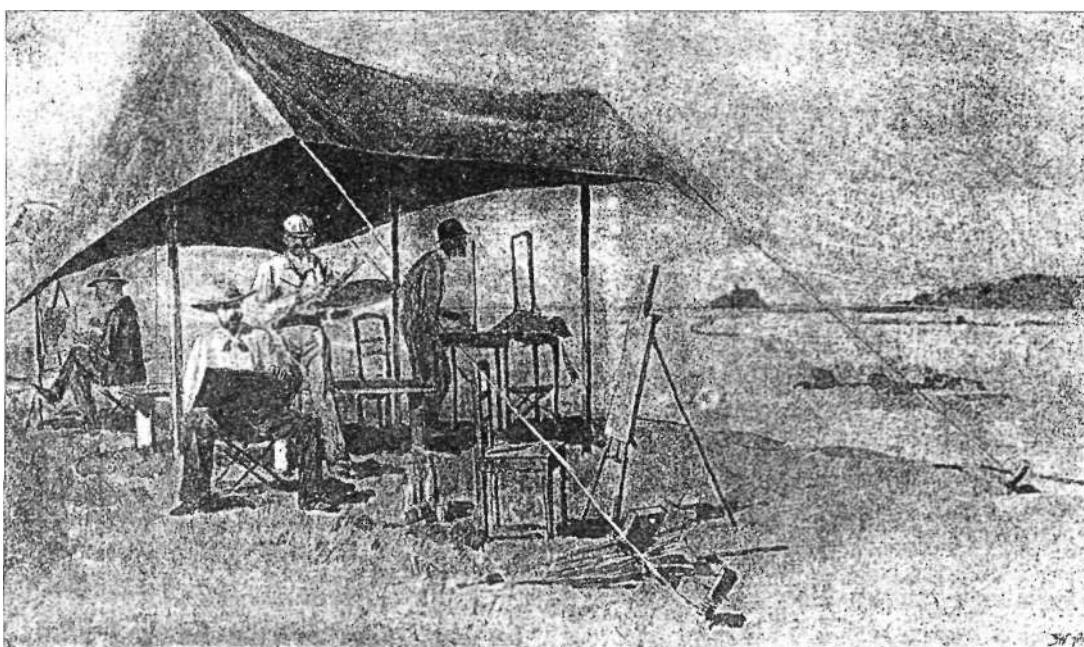
* Már tíz éve is elmúlt, hogy a Feszty-körképet restaurálni kezdték 1991-ben

Tehát ekkor és így született meg a Körkép gondolata. De hát ki is volt Feszty Árpád?

Már első próbálkozásai felkeltették néhány művészpártoló figyelmét, s így 1874 tavaszán a tizennyolc esztendőes Árpád már a müncheni akadémián tanult. Néhány sikeres vázlata alapján ösztöndíjat kapott a magyar kormánytól. 1878-ban Delelő című alkotásával tűnt ki a párizsi világtárlaton. Ezt követte másik elismert képe, az Alkonyi táj. 1878–79-ben festette meg a Pusztai talál-

című festményeivel alapozta meg hírnevét. A következő jelentős műve a Kesergő asszonyok Krisztus sírjánál ámet kapta, melyet 1889-ben állítottak ki a Múcsarnokban. Ez meghozta neki az igazi sikert, az állami aranyérmét is.

Itthon csakhamar Jókai Mór búvörébe került, s megszületett A magyarok bejövelele című óriási alkotás gondolata. Feszty Árpád a Képzőművészeti Társulatban, mely akkor az igazi művészetpártolók és -értők tár-

Spányi Feszty Ujváry Mednyánszky báró
Munkács tájéának fölvétele (Ujváry Ignác rajza)

kozás című első nagyobb méretű képét, mire újabb háromévi ösztöndíjat kapott. Bécsben az akadémián Lichtenfels Ede tanítványa volt. Ott festette 1880-ban a Golgota című képét. Ezt követte a Levétel a keresztről, a Szent Gellért és több más vallásos tárgyú alkotása.

Hamarosan otthagyta a császárvárost. Martos (kis-község, most Martovce) melletti birtokukon, Kingyespusztán megnagyobbította a tanyaépületet, műtermet építtetett hozzá. S most már igazán hozzáfoghatott álmai, tervei megvalósításához!

Az egyszerű falusi fogadós kiváló festővé lett fiát mindjárt beválasztották a Képzőművészeti Társulatba, hiszen akkor már országsgerte elismerték tehetségét. Itthon a Rokkant honvéd (1885), a Kárvallottak (1886)

sulása volt, egyre nagyobb szerephez jutott az ország jeles egyéniségei között. Ezek közül talán elég lesz néhányat megemlíteni: gróf Andrássy Tivadar, gróf Keglevich István, Keleti Gusztáv, Pártos Gyula, Zala György, Szmracsányi Miklós.

Ez a társulat teljes erejét, minden befolyását latba vetette, hogy az ország minél méltóbban ünnepelhesse meg a magyarság egyik legnagyobb történelmi eseményének számító honfoglalás ezredik évfordulóját. Ebbe a keretbe pedig nagyon jól beleillett a Körkép!...

A Vasárnap Újság (1893-ban) már hírt adott róla. Egy teljes oldalát kitöltötte Ujvári Ignác négy rajza, mely a Körképhez szükséges vázlatok elkészítését mutatta be Munkács vidékén. Mellette ezt olvashatjuk:

„Még ez év egy meglepő látványossággal lesz gazdagabbá virágzó szép Budapestünk, olyannal pedig, amelyen eddigelé csak egynehány világvárosban van.

Értjük azt a nagy körképet, mely a honfoglaló magyarok bevonulását fogja ábrázolni, s mely az Andrásy-út végén készül, különös alakú épületben lesz elhelyezve.

Feszty Árpád, jeles festőművésztünk már el is készítette a nagyszabású kép vázlatát, amiből látni, hogy a magyar művészet alkotásai egy kiváló becsű darabban fognak szaporodni.

Egyébiránt legjobb művészeink egész csapata fog közreműködni a nagyszerű kép megalkotásában... Hogy különben ez a kép milyen óriási nagyságú lesz: elég annyit megemlíteni, hogy hosszúsága 115 méterre, magassága pedig 15 méterre van tervezve s csak a hozzávaló vászon mintegy 7000 forintba kerül..."

Az említett lap néhány héttel későbbi számából:

„A körkép Szent István napján akarják bemutatni. (...)

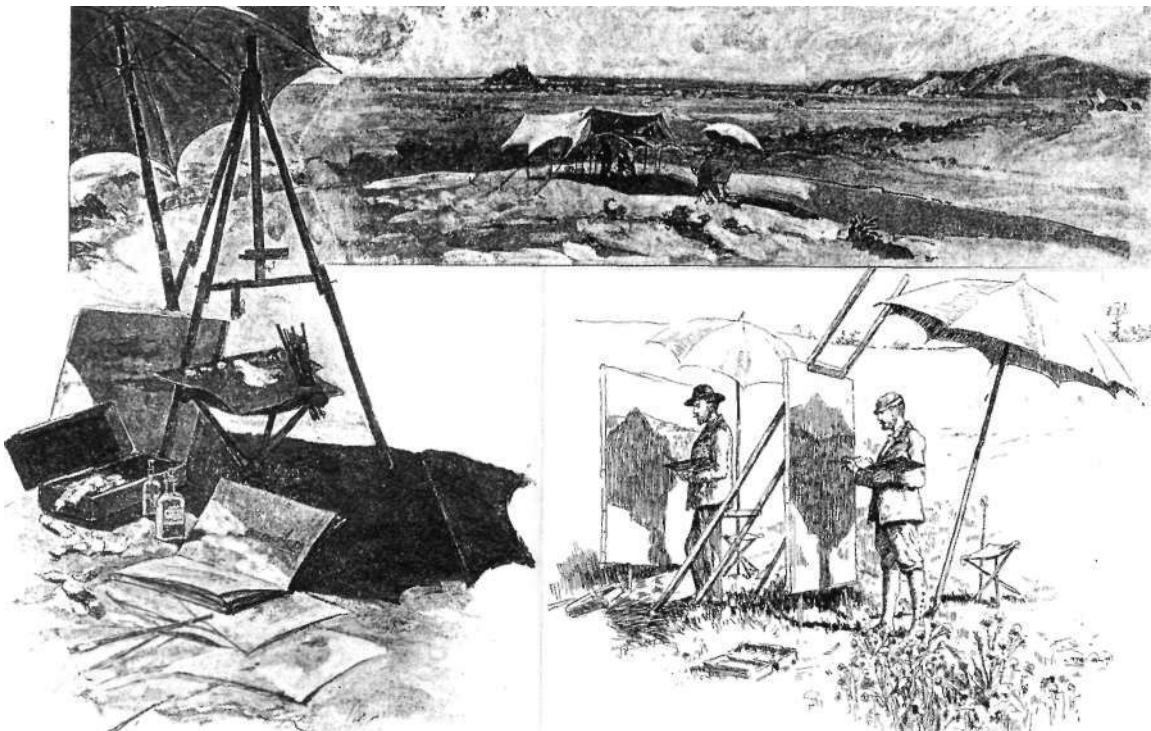
A honfoglalás körképe, melyet a városligetben épült panorámában állítanak fel, lassankint kibontakozik az óriási vászonra felrajzolt körvonalak tömkelegéből. (...) A napokban már az egyes csoportok festését is megkezdik."

Az idő rohant, és mintegy húszan dolgoztak a képen: Barsy Adolf, Mednyánszky László, Mihalik Dániel, Olgyai Ferenc, Pállya Celesztin, Pap Henrik, Spányi Béla, Újváry Ignác, Vágó Pál, Ziegler Károly és a többiek, nem is beszélve most Feszty Árpádról, aki a munka oroszlánrészét vállalta magára. Rabszolgahajcsárként siettetta társait, de önmagával szemben volt a legkíméletlenebb. Amíg a kép készült, több mint hatszáz pasztell-, szén-, olajvázlat és tanulmány került ki csupán Feszty Árpád keze alól!... Amikor Jókai Róza, tehát a művész felesége meglátta az eddig csak kicsinyítésben ismert képet teljes nagyságában, elájult ijedében.

Modelljeit Feszty elsősorban Ógyalla környékéről, főként a martsosi parasztok közül válogatta. A fejedelemszenny modelljeül is egy martsosi lány szolgált (ő a hatvanas években, matuzsálemi korban halt meg). A festő akkor talán nem is tudatosította, hogy arcvonásaiban a népet magasztosítja fejedelmi rangra és szépségre.

A millennium lázában égő ország várta azt a pillanatot, amikor végre a saját szemével láthatja a sokat emlegetett alkotást. Erre 1894. pünkösd vasárnapján került sor. A vendégkönyvből megtudhatjuk, hogy nem csupán a

A körkép születése - Feszty Árpád és művésztársai Munkács vidékén, midőn a magyarok bejövételének helyét fölveszik

Sátor-műterem
Munkács vidékén

Spányi Újváry
Műterem a szabadban

közép tolongott ott, hanem a kor minden valamire való előkelősége, hogy megcsodálhassa az alkotást, és kezét szoríthasson az alkotókkal.

Hogy milyen látvány fogadta a betóduló nézőközön-séget akkor? Bizonyára ugyanaz, mint Ópusztaszeren. A Magyar Körkép Társaságnak 1894-es kiadású kis füzetében - többek között - ez olvasható:

„A néző a leghelyesebben jár el, ha a festmény szemlélését az északi oldalon kezdi. Velünk szemben magasodik a szolyvai havas. Őseink a Vereckei-szoroson keltek át, s a valóci völgyön behúzódva jöttek el a munkácsi várhegyig. Itt pillantották meg először a nagy alföldi rónaságot.”

„A Feszty-körképnek (...) se eleje, se vége: vannak központi jelenetei, amelyeket megszemlélve újabb részletek csalják tovább a nézelődő tekintetét, újabb és újabb csoportokra, alakokra leszünk figyelmesek. Csak számos körbejárás után, amikor már ismerős arcok és részletek köszönnek vissza, mondhatjuk el, hogy láttuk, megnéztük a hatalmas alkotást. A kör alakú festményt a kör középpontjából szemlélve optikai csalódás áldozatai vagyunk: nem tudjuk, hol ér véget a vászon, s hol kezdődik a hozzáillesztett műterep. Vagyis nincs pontos tájékozódási pontunk arra nézve, hogy meddig tart a „valóság”, s hol kezdődik annak mása. Az optikai illúziót fokozó diaréma, a hét méter széles terepasztal a vászon aljához észrevétlenül illeszkedve kicsinyítve, a harmadik dimenzióban, térben folytatja a képi látványt (...) hallik a diadalmas magyarság csatakiáltása, vágató lovak patáinak dübörgése, az elgázolt sebesültek jaja, s a nyilak süvöltése, a kardok pengése... Árpád pedig főembereivel ott áll egy dombtetőn. Nem irányítja már a csatát, hiszen fut az ellenség. A hegyekkel, síkokkal, mo-csarakkal váltakozó felséges tájat, - az új, ismeretlen haza egy részét, - szemléli elgondolkozva.”

Feszty Árpádnak nem csupán az volt a célja, hogy egy nagyszerű látványosságot s egy nagybecsű művészi alkotást teremtsen. Különös gondot fordított arra is, hogy a képen lehetőleg minden megfelelően a történeti hűségnek is. Arra is volt gondja, hogy a tájkép is, ahol az első csata lezajlott, való, igaz legyen. Ezért nyáron egy egész művészkaravánnal kivonult Munkács tájékára, s velük ott a lehető legpontosabban lerajzolta az egész vidéket.

A kép egy 1944-es bombatámadás áldozata lett, s ami megmaradt belőle, az a háború után - az illetékesek hallgatólagos jóváhagyásával - közprédává vált.

Egyes „művészetbarátok”, nem bírva ellenálni a csábításnak, nagy darabokat vagdosztak ki belőle, s vittek haza.

1988-ban pályázatot írtak ki a Körkép restaurálására. A pályázatot végül a lengyel Ars Antiqua elnevezésű, Ryszard Wójtowicz és Stanislaw Filipiak vezette, húszfős csoport nyerte el. A lengyel restaurátorok 1991 őszén kezdték meg munkájukat, s hivatalosan 1995 nyarára fejezték be. A restaurálás tehát jóval tovább tartott, mint amennyi idő alatt - száz évvel ezelőtt - Feszty Árpád és társai megfestették az eredetit!

1995. augusztus 1-jétől az ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban a nagyközönség újra láthatja a Körképet, s ezzel a történelmünket ismerő magyarok sok évtizedes álma valósult meg. A bennünket fogadó látvány leírhatatlan, mindenkinek a saját szemével kell látnia. Ugyanakkor a Feszty-körkép fogadtatása - mint ismeretes - egyáltalán nem volt mentes politikai felhangoktól. Vannak, akik gyűlölik, vannak, akik csodá-nak tartják, írta a Szabad Föld cikkírója (M-s).

A látogató készüljön fel arra, hogy hangszórókon keresztül figyelmeztetik: „Mindez nem a valóság, hanem csupán annak égi mása, ahogy Feszty Árpád és társai azt száz évvel ezelőtt megálmodták”, de csak a szemüknek és a szívüknek higgyenek. Azokra pedig, akik szerint a körkép „kártékony giccs”, kár a szót vesztegetni!

Juhani Nagy János írja: „Gyönyörködünk el a felbecsülhetetlen értékű - egyes szakértők szerint több mint egymilliárdot érő - körkép részleteiben, hiszen az ópusztaszeri (Novák István tervezte) rotundában valamely oknál fogva mindössze húsz perc áll e célból a látogatók rendelkezésére. S hallatszódnak bár olyan hangok is, hogy a körkép „kártékony giccs”, Feszty Árpád alkotása mint kulturális és történeti szempontból egyaránt jelentős magyar műemlék, valójában nemzeti művelődéstörténetünk, kulturális örökségünk kiiktathatlan része.”

A magyarok bejövetele című körkép, e monumentális történelmi vízió Ópusztaszeren tekinthető meg. Arra indít minket, hogy előtte állva, olykor akár csukott szemünkkel is, lássuk a messzi évszázadok óta szunnyadó, génjeinkben mégis jelenlevő ősválót. Ennek nyomán fogalmazódik meg bennünk: Feszty Árpád csupán eszköz volt ahhoz, hogy a honfoglalók bejövetele oly formában jelenítessék meg, ahogyan szeretnénk azt látni, mi, magyarok.”